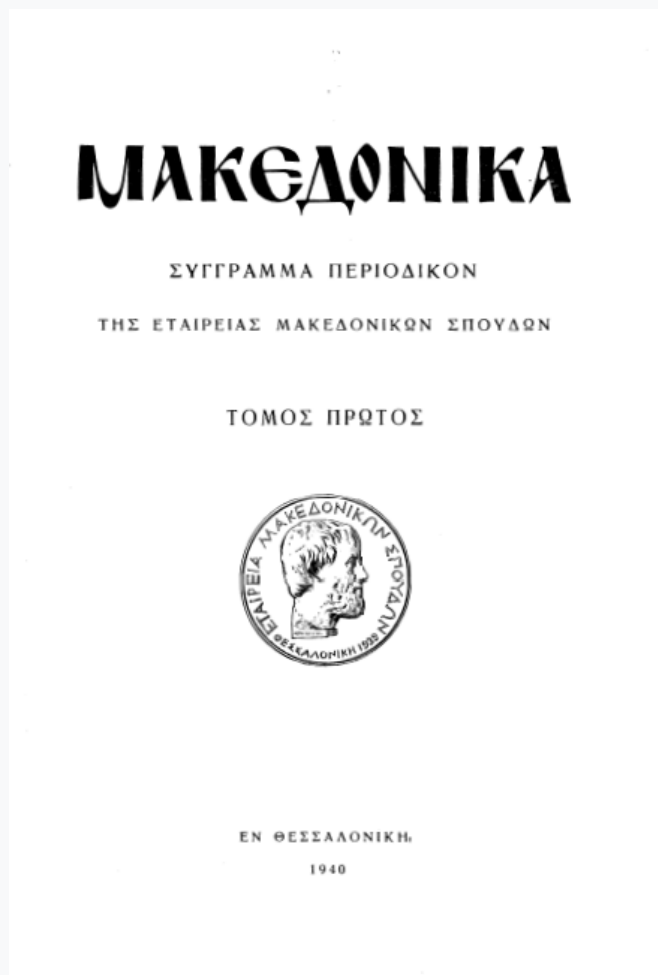

Μακεδονικά

Τόμ. 1

Ιωακείμ Μαρτινιανού, Μητροπολίτου Ξάνθης, Συμβολαί εις την ιστορίαν της Μοοχοπόλεως. Α'. Η ιερά μονή του τιμίου Προδρόμου κατά τον εν αυτή Κώδικα (1630-1815) Εν Αθήναις, 1939... & Αντωνίου Κεραμοπούλου, Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι. Εν Αθήναις, 1939...

Περικλής Κ. Βιζουκίδης

doi: [10.12681/makedonika.9238](https://doi.org/10.12681/makedonika.9238)

Copyright © 2016, Περικλής Κ. Βιζουκίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βιζουκίδης Π. Κ. (2017). Ιωακείμ Μαρτινιανού, Μητροπολίτου Ξάνθης, Συμβολαί εις την ιστορίαν της Μοοχοπόλεως. Α'. Η ιερά μονή του τιμίου Προδρόμου κατά τον εν αυτή Κώδικα (1630-1815) Εν Αθήναις, 1939. & Αντωνίου Κεραμοπούλου, Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι. Εν Αθήναις, 1939. *Μακεδονικά*, 1, 544-549.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9238>

Ἰωακείμ Μαρτινιανού, Μητροπολίτου Ξάνθης, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως*. Α'. *Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου κατὰ τὸν ἐν αὐτῇ Κώδικα* (1630-1815). Ἐν Ἀθήναις, 1939 (ἔκδ. Δ. Δημητριάτου) σσ. ις' + 194.

Ἀντωνίου Κεραμοπούλου, *Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι*. Ἐν Ἀθήναις, 1939 (τυπ. «Ἑστία») σσ. 152.

Παρακλήθην νὰ γράψω ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀνάλυσιν κριτικὴν τῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους δημοσιευθέντων δύο συγγραμμάτων, ὧν προτάσσονται ἐνταῦθα αἱ ἐπιγραφαί. Τὰ ἔργα ταῦτα διασκεκρίμενων ἀνδρῶν, τοῦ μέν, Ἠπειρώτου, ἐπιφανῆ κατέχοντος θέσιν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ, τοῦ δέ, Μακεδόνα, ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ διαπρέποντος, τυγχάνουσιν ἐν τοῖς παρούσαις ἡμέραις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγώνος τῶν Πανελλήνων ἐξαιρέτως ἐπίκαιρα δι' εὐνοήτους λόγους. Ἐσκέφθην ὁμως ἐπὶ πολὺ ἂν πρέπει νὰ προβῶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐκφρασθείσης πρὸς με εὐχῆς, τοῦτο μὲν διότι συνδέομαι ἀπὸ δεκαετηρίδων μετ' ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων διὰ στενῆς φιλικίας, ἣς ἔνεκα ἡ ἐμὴ κρίσις δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς τελείως ἀπροσωπώληπτος, τοῦτο δέ — καὶ κυρίως — διότι δὲν κέκτημαι εἰδικὴν ἀρμοδιότητα ὅπως ἀποφανθῶ ἐγκύρως περὶ τῶν ἐν ταῖς εἰρημέναις συγγραφαῖς ἐκτεθειμένων. Ἐπειδὴ ὁμως ὑπῆρξεν ἀδύνατον ν' ἀποφύγω τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιμόνου εὐχῆς, ἵνα εἶμαι ἐν τάξει πρὸς ἑμαυτὸν τε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, προέκρινα μέσσην τινὰ λύσιν, νὰ γράψω δηλονότι ἀπλὴν συνοπτικὴν ἀνάλυσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος συγγραμμάτων, οὐχὶ δὲ κριτικὴν, ἥτις εἶναι ἔργον ἀνδρῶν ἐμοῦ ἀρμοδιωτέρων ἐν τοῖς προκειμένοις. Ἡ ἀνάλυσις γενήσεται κατὰ τρόπον, ἰδιόρρυθμον δι' ἀποσπασμάτων ἐλημμένων ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν πραγματειῶν τῶν εἰρημένων συγγραφέων.

1. Ὁ μητροπολίτης Ξάνθης Ἰωακείμ Μαρτινιανὸς ἀνήκει εἰς τὴν φιλόμουσον χορείαν τῶν εὐαρίθμων ἱεραρχῶν, οἵτινες δὲν περιορίζουσι τὴν δρᾶσιν αὐτῶν εἰς μόνον τὰ τελετουργικὰ καὶ ποιμαντικὰ καθήκοντα, ἀλλ' αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ συμμετέχωσιν ὅπωςδὴποτε ἐνεργῶς τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς χώρας. Οὕτως ὑπεβλήθη εἰς τὸν κόπον τῆς ἐρεῦνης καὶ περισυλλογῆς χρησίμου τοῖς ἱστορικοῖς ὕλικου ἐκ τῶν «ἐν συντρίμμασιν ὑπολελειμμένων ἀρχείων», ὡς γράφει ἐν τῷ προλόγῳ, μιᾶς τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας διακριθεισῶν «μεγάλων ἐκείνων καὶ διοικητικῶς ἀνέκαθεν προνομιούχων κοινοτήτων, αἵτινες, ἐλαφρότερον ὑφιστάμεναι τὸν τῆς δουλείας ζυγόν, ἠὲδοκίμωσαν, ἐγένοντο ὀνομασταί, ἐκέκτηντο καλῶς λειτουργοῦντα σχολεῖα, βιβλιοθήκας, τυπογραφεῖον, ἐπικοινωνίαν τακτικωτάτην μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ κατέλιπον πλοῦσις ἐν τέλει γραμματοφυλάκια καὶ κώδικας, ἔχον σταδιοδρομίαν αἰγλησέσης». Ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις γραμμαῖς εὐστόχως καὶ ὁλοῦν ἐπιγραμματικῶς σκιαγραφεῖται ἡ σημασία τῆς ἄλλοτε ποτε ἀκμασάσης ἡπειρωτικῆς πόλεως, τῆς πατρίδος πολλῶν Ἑλλήνων λογίων καὶ μεγάλων τῆς Ἑλλάδος εὐεργετῶν, ἣς τὴν ἱστορίαν ἐπιχειρεῖ νὰ δια φωτίσῃ ὁ φιλόπονος καὶ πολυμαθὴς ἱεράρχης διὰ συμβολῶν, ὧν ἀπαρχὴν εὐοίωνον ἀποτελεῖ ὁ προκειμένος μετ' ἐπιμελείας καὶ φιλοκαλίας ἐπὶ ἀρίστου χάρτου ἐκτυπωθεὶς τόμος, ἀφιερούμενος εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ κώδικος τῆς ἐγγύτατα τῇ Μοσχοπόλει κειμένης ἱερᾶς μονῆς τοῦ

Τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου (σσ. 23 — 120). Τοῦ κειμένου προτάσσονται σελίδες τινὲς περιέχουσai τὴν βιβλιογραφίαν (σσ. 1α' — 1δ') καὶ τέσσαρα κεφάλαια εἰσαγωγικά (σσ. 1 — 21), ἔπονται δὲ οἰονεὶ ἐν ἐπιμέτρῳ, ὑπολείμματα ἄλλου κώδικος ἀνεπιγράφου, ὃν εἶχε διεξέλθει ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὸν μῆνα Αὐγουστον τοῦ ἔτους 1895 καὶ ἐν ᾧ ἐσημειοῦντο πλὴν ἄλλων τὰ εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν ἀφιερῶματα καὶ ἀνεγράφοντο διάφοροι ὁμολογίαι ἰδιωτῶν καὶ ἄλλαι δικαιοπραξίαι (σσ. 127·149). Κατακλείδα τοῦ τόμου ἀποτελεῖ ὁ ἐπίλογος (σσ. 151 — 177), ἀκολουθοῦσι δὲ πίνακες τῶν ὀνομάτων (σσ. 179—188) καὶ τῶν περιεχομένων (σσ. 189 — 191) καὶ τῶν εἰκόνων (σ. 192) καὶ τῶν παροραμάτων (σ. 193).

Ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς κεφαλαίοις ἐκτίθενται συντόμως ἐν μὲν τοῖς τρισὶ πρώτοις (σσ. 1 — 16) τὰ κατὰ τὴν Μοσχόπολιν ἀπὸ τε ἱστορικῆς καὶ τοπογραφικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως, ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τὴν ὀνομαστὴν τῆς Ἠπείρου πόλιν ἀσχοληθέντων καὶ ὑποδεικνύονται τὰ στοιχεῖα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων δύναται, ὡς γράφει ὁ συγγραφεὺς, « νὰ ἀναπαρασταθῇ ἡ ἀληθὴς, κατὰ τὸ δυνατόν, ἱστορία καὶ ἡ ἐν ταῖς διαφόροις ἐξελίξεισι φυσιογνωμία τῆς πόλεως, πάντοτε ἀπαραίτητος ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκάστοτε συνθήκας τοῦ βίου, πρὸς τὸ ἐκάστοτε περιβάλλον, τὰς ἐκάστοτε καιρικὰς περιστάσεις, τὴν ἐκάστοτε τέλος ἀτμόσφαιραν, τὴν καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ ἀμετάπτωτον, ἀλλὰ παραλλάσσουσαν, ἀναλόγως τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ ταῖς περὶ βεζυρκαῖς περιφερείαις, τοῦ Βερατίου, τῆς Σκόδρας, τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ Βηηλέρμπεη τῆς Ροῦμελης, τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλων μετατροπῶν τῶν πραγμάτων» (σ. 15). Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ (σσ. 17 — 21) περιγράφεται μετὰ ποιητικῆς τινοῦ πνοῆς ἡ τοποθεσία τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ μονή, περὶ τῆς Ἰδρύσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς ὁποίας ἐλάχιστα καὶ πενιχρὰ στοιχεῖα «ἤθελον περισωθῇ καὶ περιέλθῃ μέχρις ἡμῶν, εἰ μὴ ἡ πρόνοια ἐνός φιλοκάλου ἡγουμένου, καὶ ἐνός ἐτέρου τῶν χρόνων ἐκείνων λογίου, Μιχαὴλ τοῦ Γκόρρας ἡ Ὑπισχιώτου (1700 — 1790) περισυνέλεγεν, ἐσταχυολόγει, ὅσῳ ἦν δυνατόν, ἔνθεν κάκεῖθεν, καὶ κατεστρώννυε ταῦτα ἐν ἐπὶ τούτῳ κώδικι, περισφωζομένῳ εὐτυχῶς ἐν τῷ Ἰδρύματι» (σ. 18). «Ἐπεταὶ ἡ περιγραφή τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικος.

Τὸ κύριον τμήμα τοῦ ἔργου, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, περιέχει τὸ κείμενον τοῦ κώδικος, ὅφ' ὃ ὑπάρχει πλῆθος σημειώσεων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν διασαφητικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ συμπληρωματικῶν καὶ κριτικῶν, αἵτινες λαμβάνουσι πολλὰκις μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἐμφαίνουσι πολλαχού τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν ἐρευνητικὴν τοῦ συγγραφέως. Ἡ ἔκτασις ἰδίᾳ τῶν σημειώσεων δίδει εἰς τὸ σύνολον μᾶλλον τὸν χαρακτήρα διεξοδικοῦ ὑπομνηματισμοῦ ἢ κριτικῆς ἐκδόσεως κειμένου. Τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέως καθόλου ἐπαγωγὸν καὶ ἀσφές παρουσιάζει ἐνιαχοῦ ρητορικὴν τινα μεγαλοπρέπειαν.

Ὁ κώδις εἶναι «μήκους καὶ πλάτους 0.41×0.37, σταχῶσεως δερματίνης καὶ κάλλιστα διατετηρημένος, ἔχει ἐν ὅλῳ φύλλα 179, ἐξ ὧν 50 μόνον γεγραμμένα, 124 ἄγραφα, καὶ 5 ἐξηρημένα, κατὰ τὴν διόρθωσιν ἴσως κεκομμένα, εἰ μὴ διὰ λόγους ἄλλους περιστάσεων καιρικῶν τρομοκρατίας, κριθέντα ἐξαιρετέα» (σ. 18). Τὸν κώδικα χαρακτηρίζει ὁ ἐκδότης ἱεράρχης ὡς «πολύτιμον κειμήλιον, δι' ὅσα τε ἐν πολλοῖς λεπτομερῶς περισφάζει, ἀφορῶντα τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ εὐαγοῦς καθιδρύματος, καὶ δι' ὅσα τῇδε κάκεῖσε παρεμπιπτόντως ἀναφέρει, χύοντα φῶς εἰς πολλὰ σκοτεινὰ τοῦ βίου τῆς πόλεως σημεία, οἷα π.χ. τὰ κατὰ τὴν δῆωσιν τοῦ 1769, τὰ τῆς καταστάσεως τῆς Ὀπά-

ρεως κατά τὸ 1822, καὶ διὰ τὰς λοιπὰς ἔτι σημειώσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ 1875, περίπου, ὡς καὶ ἕτερα τόσα». (σ. 19).

Ὁ κώδιξ περιέχει βραχὺν καὶ οὐχὶ ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ σύνολον τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος πρόλογον, ὅστις τυγχάνει κατὰ τὸν ἐκδότην, «μεταγενέστερος κατὰ τι» εἰ καὶ ἰδιόχειρος, ἀντικατασταθέντος, ὡς φαίνεται τοῦ πρώτου καὶ ἀρχικοῦ, ἴσως διὰ λόγους περιστάσεων ἢ καὶ ἐτέρους, ὡς δύναται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ τὸ ὅτι τὸ πρῶτον φύλλον εἶναι κεκομμένον. Ὡς δὲ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δῆλον γίνεται, ἀφηγεῖται, πῶς σμικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ἐν ἰδιωτικὸν προσευχητήριον ἐξειλίχθη εἰς τοιοῦτον εὐαγὲς ἴδρυμα, τίνες οἱ ἀρχικῶς συντελέσαντες καὶ ἀναδειχθέντες κτίτορες, τίνες οἱ κατὰ καιροὺς διατελέσαντες ἡγούμενοι, καὶ ὅποια ἢ εἰς ἀφιερώματα ἢ ἄλλως ἐπιδειχθεῖσα προαίρεσις τῶν κατοίκων τῆς πλούτῳ καὶ εὐσεβείᾳ ἐξιδιασμένη κομώσης τότε πόλεως» (σ. 21).

Μετὰ τὸ κείμενον τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ ἀνωνύμου κώδικος, οὗτινος ἐγένετο μνεῖα ἀνωτέρω (σσ. 123 — 149), ὑπάρχει ὁ ἐπίλογος (σσ. 151 — 177), ἐν ᾧ ἐκτίθεται ὁ τρόπος, καθ' ὃν δαπάναις κυρίως πλουσίων ἀνδρῶν ἱδρύνοντο αἱ μοναὶ καὶ συνετηροῦντο διὰ συνδρομῶν καὶ ἀφιερωμάτων τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ ἀπέβαινον ἐστὶ φιλοξενίας καὶ περιθάλψεως τῶν ὁδοιπορούντων καὶ τῶν διωκομένων· ἐκτίθεται πρὸς τοῦτοις ἡ διοίκησις καὶ ἡ πρόοδος τῆς ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἐξαίρεται ἐν ἐνθουσιᾷ κατακλειδί ἡ ἀκμὴ τῆς Μοσχοπόλεως, διὰ τοῦ μεγάλου καὶ πολυσχιδοῦς ἐσωτερικοῦ τε καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν μεταναστεύσεων καὶ ἀποδημιῶν, αἵτινες ἐκτεινόμεναι «ἀνὰ ὅλα τὰ τμήματα τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Τρανσυλβανίας καὶ Μολδοβλαχίας, ἀρχαιότερον δὲ καὶ ἀνὰ τὴν Βενετίαν, συνετέλεσαν ὡς οὐδὲν ἄλλο, ὥστε καθ' ὅλην τὴν περίοδον 1600 — 1769 ἡ πόλις νὰ προεξάρχῃ μέχρι σημείου ἀφαντάστου ὧν σχεδὸν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ πόλεων» (σ. 176).

Ὁ τόμος, ὅστις κοσμεῖται καὶ διὰ πολλῶν παλαιῶν καὶ νέων εἰκόνων, ἐπὶ στιλπνῷ χάρτῳ, προσφέρεται τοῖς ἐρευνηταῖς «ὡς λιτὸν δοκίμιον ὕλην μόνον» κομίζον, κατὰ τὴν μετρίοφροναν φράσιν τοῦ συγγραφέως, εὐχομένου ὅπως «παράσχη τοῦτο νύξιν καὶ ἀφορμὴν ἄλλοις, εἰς μείζονας καὶ ὑγιεστεράς ἐρεῦνας, ἐπὶ τῶν μερικωτέρων μάλιστα ἐκφάνσεων τῆς ἐξελιξέως τοῦ βίου τῆς παλαιδόξου, πολυπαθοῦς καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐρειπίῳ καταστάσει ὑπερηφάνου πόλεως». (σ. θ'). Ἀτυχῶς ὁ συγγραφεὺς δὲν μνημονεύει ἐν τῷ προλόγῳ ὁποῖαν ἔκτασιν καὶ σειρὰν θὰ λάβωσιν αἱ ὑπ' αὐτοῦ παρασκευαζόμεναι συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, ὧν πρώτη τυγχάνει, ὡς ἐγράφη ἤδη, ἡ ἐν τῷ προκειμένῳ τόμῳ, οὗ τὴν ἀνάγνωσιν συνιστῶ παντὶ τῷ ἐνδιαφερομένῳ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων πόλεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν ἀκμασσῶν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς τῆς δουλείας χρόνους. Εὐχομαι δὲ ταχεῖαν τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου.

2. Ὁ καθηγητὴς Ἀντώνιος Κεραμόπουλος, τακτικὸν μέλος καὶ ἐπ' ἐσχάτων πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν, ἐξεφώνησε κατὰ τὴν πανηγυρικὴν αὐτῆς συνεδρίαν τῆς 29ης Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1938, τμῆμα τῆς μελέτης, ἣτις ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτος ὕστερον ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω σημειουμένην ἐπιγραφὴν. Ἐξ ἀφορμῆς προχείρων δημοσιεύσεων τῶν κυρίων σημείων τῆς μελέτης, αἵτινες ἐγένοντο ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, βραχὺ μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἀνακοίνωσιν αὐτῆς, ρουμανικαὶ ἐφημερίδες διεξήγαγον μᾶλλον ἢ ἥττον δριμεῖαν ἐπίθεσιν ἀπὸ τῶν στηλῶν αὐτῶν

κατά τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ, ὑπερβαίνουσιν ἐν πολλοῖς, ὡς ἐγὼ αὐτὸς ἐξ ἀναγνώσεως ἄρθρων τινῶν ἐπίσθην, τὰ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς συζητήσεσι θεμιτὰ ὄρια τῆς εὐπρεπείας καὶ τῆς καλῆς πίστεως. Ἡ διεξαχθεῖσα τότε δημοσιογραφικὴ πολεμικὴ εἶχεν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸν χαρακτήρα μᾶλλον προχείρου καὶ προκατελημμένης ἐθνολογικῆς καὶ πολιτικῆς συζητήσεως ἢ αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς κρίσεως. Ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει, ἐν τῷ προλόγῳ (σσ. 5 — 6), τὸν ἀγῶνα ἐκείνων τῶν ρουμανικῶν ἐφημερίδων ὁ συγγραφεὺς. « Ἡ *Neamul Românesc* ἐκάλεσεν εἰς τὰς στήλας τῆς ἐπιτήδειον συναγεμὸν πάντων τῶν ἐν Ρουμανίᾳ Κουτσοβλάχων. Καὶ προσῆλθον ἐπὶ τέσσαρας μῆνας πλὴν τινῶν ἐπιστημόνων πολλοὶ διδάσκαλοι ἢ δημοσιογραφοῦντες καθηγηταὶ καὶ ζωηροὶ σπουδασταὶ παντοίων ἐπιστημῶν καὶ ἀρχιτέκτονες καὶ ἔμποροι καὶ λοιποὶ, ὁλόκληρον κύμα θωπευομένης καὶ ὑποθαλπομένης ἀμαθείας, ἡμιμαθείας καὶ πλάνης, καὶ ἔγραψαν ἄρθρα καὶ ἔκαμαν διαλέξεις καὶ ραδιοφωνικὰς ἐκπομπὰς ἄνευ οὐδενὸς ἐπιχειρήματος καὶ χωρὶς ν' ἀναιρέσωσιν οὐδὲν τῶν ἐμῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐλοιδῶρθησαν ὅμως ἐμέ, ὕβρισαν δὲ γενικώτερον, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀμοιβαίων φιλικῶν σχέσεων, τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὅπερ ἐγέννησεν αὐτοὺς, καὶ οὕτω ἀνενέωσαν πρὸς τὴν φιλιστορά ἐφημερίδα τὴν πίστιν των, ἀποδείξαντες, ὅτι καὶ ἔθυσαν εἰς τὰ εἶδωλα καὶ ἔσπεισαν καὶ ἐγεύσαντο τῶν θυμάτων » (σ. 6, 5).

Ἡ μελέτη, ἥς τὴν ἐκτύπωσιν ἀνέβαλλεν ὁ συγγραφεὺς, ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει, ὁ κατ' αὐτοῦ ἐπίμονος δημοσιογραφικὸς ἀγὼν, « ἀφορῶσα, ὡς αὐτὸς οὗτος παρατηρεῖ, ζητήματα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας κυρίως, ἐγράφη καθυκόντως καὶ ἐκ καθαρᾶς ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεως, ἔστω καὶ ἂν, καταλήγουσα εἰς ἐθνολογικὰς πραγματικότητας, εἶναι διὰ τοῦτο εὐδιάβλητος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μὴ σκεπτομένων ἐπιστημονικῶς » (σ. 6).

Περὶ τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γλώσσης τῶν Κουτσοβλάχων ἡσυχολήθησαν πολλοὶ Ἑσπέριοι (Ἕλληνοὶ καὶ Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι) καὶ Ἀνατόλιοι σοφοὶ (Σέρβοι καὶ ἰδιαίτατα Ρουμᾶνοι), ἐλάχιστοι ὅμως, ὡς μὴ, ὤφειλεν, Ἕλληνες. (Αὐτοτελῶς ὁ Μιχαὴλ Χρυσόχοδος, ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Βλάχοι καὶ Κουτσοβλάχοι » καὶ ὑπ' ἀριθ. 58 τεύχει τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων.) Τὸ κενὸν τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ γραμματείας, ἀναγόμενον εἰς οὐχὶ ἀσήμαντον σημείον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἠθέλησε νὰ πληρῶσῃ διὰ τῆς προκειμένης μελέτης ὁ εὐρυμαθὴς καθηγητὴς.

Ἡ ἐμβριθὴς καὶ ἐπὶ πολλῇ πρωτοτυπίᾳ διακρινομένη μελέτη, μετὰ πολλῆς δὲ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἐκτετυπωμένη, διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα.

Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι (σσ. 7 — 75) ἐκτίθενται τὰ περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ μνημονεύονται αἱ περὶ Βλάχων γνῶμαι τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων (Κεκαυμένου-Χαλκοκονδύλη, Ζωναρᾶ, Κιννάμου, σσ. 22 — 27), οἵτινες χωρὶς νὰ ἔχωσιν « ἄλη, θῆ τινα ἱστορικὴν παράδοσιν » « ἐκφράζουσιν ἰδίᾳ γνώμας ἐρμηνευτικὰς », ὡς καὶ αἱ περὶ Δακορρουμάνων, Βλάχων καὶ Κουτσοβλάχων καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν θεωρίαι τῶν νεωτέρων (Rösler, Jirecek, Thomaschek, Jorga, Capidan, Mutaftciev καὶ ἄλλων, σσ. 28 — 65). Ἐν τε τῷ κειμένῳ καὶ κυρίως ἐν ταῖς ὑποσημειώσεις γίνεται ἔλεγχος τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ξένων θεωριῶν. Ὁ συγγραφεὺς φρονεῖ ὅτι συμφῶνως πρὸς τὰ ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα « πᾶσα γενομένη ἀπόπειρα ἐθνολογικῆς ἢ ἱστορικῆς ἐρμηνείας τῶν Βλάχων μας ἢ ὑπῆρξεν ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν

Ιστορίαν ἢ τὰς ἱστορικὰς ἀρχάς, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν λογικὴν, ἥ, ἀντὶ νὰ μᾶς φωτίσῃ, ἐσώφρευσεν ἀπορίας καὶ ἐρωτήματα ἀναπάντητα καὶ προβλήματα ἄλυτα καὶ ἐπολλαπλασίασε τὰς δυσχερείας. Προέκυψαν ὅμως ἐκ τοῦ σκότους τούτου τὰ ἐξῆς δύο ἀρνητικὰ ἀλλὰ καθαρὰ πορίσματα, ἅτινα ἀπεστένωσαν τὸ ἔδαφος τῆς ἐρεῦνης... Ταῦτα εἶναι: α) ὅτι οἱ Βλάχοι ἡμῶν δὲν εἶναι Ἰταλοί, β) ὅτι οἱ Βλάχοι ἡμῶν δὲν εἶναι Δακορρουμᾶνοι» (σ. 71). Σημειωτέον ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ τμήματος τούτου ὁ συγγραφεὺς παραβάλλων τὸ παρ' ἡμῖν ὄνομα «Βλάχοι» πρὸς ὅμοια ὀνόματα ὑπάρχοντα ἐν πολλοῖς τόποις τῆς Εὐρώπης (Walachen, Welschen, Walliser, Wallons, Welshmen) καὶ πρὸς τὸ σημιτικῆς προελεύσεως «Φελλάχοι» (ἀραβικὸν fellāh, ὅπερ σημαίνει γεωργόν), ἐκφράζει τὴν εἰκασίαν ὅτι «ἡ λέξις αὕτη ὡς σημιτικὴ ἦτο δυνατόν νὰ διαδοθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, ἔνθα ἦσαν ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων πολλοὶ Σημίται ἢ Ἑβραῖοι, νὰ ληφθῇ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ διαδοθῇ περαιτέρω εἰς τὸ λοιπὸν κράτος αὐτῶν. Ἡ μορφή, ὅφ' ἦν διεδόθη, εἶναι ὡς συνελήφθη ὑπὸ τῆς ἀκοῆς τῶν ἀλλογλώσσων Ἑλλήνων ἢ Ρωμαίων ἢ ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ διεδόθη ὡς λαϊκὴ ὀνομασία τῶν ἐγκατεστημένων ἐπὶ τόπου στρατιωτῶν, οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ γεωργοὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους παραχωρουμένων εἰς αὐτοὺς γαιῶν. Κατὰ ταῦτα τὸ ὄνομα Βλάχος δὲν δηλοῖ ἄνθρωπον ἀνήκοντα εἰς ἔθνος ἢ φυλὴν ὠρισμένην, ἀλλ' ἄνθρωπον ἔχοντα ὠρισμένην ἀσχολίαν καὶ, γενικώτερον, ἰδιότητα, δυνάμενον δὲ ν' ἀνήκῃ εἰς οἰονδήποτε ἔθνος» (σσ. 11 — 13), ὡς διέγνω ἤδη καὶ ὁ Ancel (*Géographie des frontières*, 1938, σ. 14).

Ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τοῦ ἔργου (σσ. 75 — 109) ἐπιθυμῶν ὁ συγγραφεὺς μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀντίκρουσιν τῶν ξένων θεωριῶν νὰ εὕρῃ, τί εἶναι οἱ παρ' ἡμῖν Βλάχοι, ἐξετάζει τὰ περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἧτις εἶναι θυγάτηρ τῆς λατινικῆς καὶ ἀνασκοπεῖ «τὰς τύχας τῆς ἡμετέρας χώρας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ρωμαιοκρατίας, ὅτε ἐπεδήμησεν ἡ γλῶσσα αὕτη παρ' ἡμῖν» (σ. 75). Ὁρμώμενος δὲ ἐκ τῆς ἀρχῆς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὁποίας προσάγει πολλὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους «οἱ φρουροὶ τῶν ὁρέων τῆς Μακεδονίας ἦσαν ἐντόπιοι, ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν καὶ κλεισωρειῶν ἀπὸ ληστῶν ἐγγωρίων ἢ ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς ἀνθρώπων κακοποιῶν ἐκ γειτονικῶν χωρίων πτωχοτέρων ἢ κατωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἐπιρρεπῶν πρὸς ληστρικὰς πράξεις», (σ. 95) καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Βλάχοι «εἶναι Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν γλῶσσαν, τὸσον Ἕλληνες ὅσον οἱ ἀποβαλόντες τὴν γλῶσσαν Μικρασιῶται πρόσφυγες. Ἡ λατινογλωσσία τῶν δὲ δηλοῖ, ὅτι πιθανώτατα, οἱ πλεῖστοι τούλαχιστον, ἐγκαθίσταντο εἰς τὰ ὄρη ὡς *veterani* ἢ *evocati*, ἦτοι ἀφ' οὗ εἶχον ἤδη ἐκμάθει τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐν τῷ στρατῷ» (σ. 95).

Ἀλλαχοῦ δὲ χαρακτηρίζονται «φυλετικῶς οἱ Κουτσόβλαχοι πιθανῶς ὡς οἱ καθαρῶτατοι (!) τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ἦσαν οἱ ὀλιγώτερον προσιτοὶ εἰς ἐπιμειξίαν, ὡς καὶ τινες ἄλλοι Ἕλληνες ἀποκέντρων πτωχῶν μερῶν». Καὶ τερματίζεται ἡ πραγματεία, ἡ πολλὰς πρωτοτύπους, ἀλλὰ καὶ τινὰς παραδόξους γνώμης περιέχουσα, ἃς δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀρμόδιος νὰ κρίνω, ἔτι δ' ὀλιγώτερον νὰ ἐπικρίνω, διὰ τῶν ἐξῆς. «Οὕτω ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορίας καθωρίσαμεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ οἰκογενεῖᾳ τὴν θέσιν τῶν Ἑλληνοβλάχων, λαοῦ ὑγιоῦς, εὐφροῦς καὶ ἀνδρείου, συμπαθεστάτου δὲ καὶ ἀγαπητοῦ, ὡς εἶναι ἀγαπητοὶ οἱ τραυματῖαι τοῦ πολέμου. Εἰς τοὺς προαιωνίους τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἀγῶνας οἱ Βλάχοι πλὴν τῶν ἄλλων ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστησαν, ἐτραυματίσθησαν εἰς

τὴν γλῶσσαν, γενόμενοι οὕτω τραυματῖαι τῶν ἐθνικῶν πολέμων καὶ παλαιότατοι 'παλαιοὶ πολεμισταὶ' » (σ. 109).

Τῇ πραγματείᾳ ἔπονται δύο παραρτήματα (σσ. 111 — 119 καὶ 120 — 144), ἐν οἷς προσκομίζονται ἐπιχειρήματα πρὸς ἐνίσχυσιν ὠρισμένων πορισμάτων τῆς λίαν ἐνδιαφερούσης μελέτης. Τὰ ἐν τοῖς παραρτήμασι τοῦτοις γραφόμενα ὥς καὶ τὰ ἐν ταῖς πλουσιωτάταις σημειώσεσιν, ὧν ἡ ἑκτασίς εἶναι ἐνίοτε ἀσυνήθως δυσανάλογος πρὸς τὸ κείμενον τῆς πραγματείας, καθιστῶσι προφανῆ τὴν εὐρυμάθειαν καὶ τὴν πολυπραγμοσύνην τοῦ διακεκριμένου συγγραφέως. Ἀποτελοῦσι βεβαίως ἐν πολλοῖς πλεονέκτημα, ἴσως ὅμως ἐν τισὶ καὶ μειονέκτημα τοῦ ἔργου, διότι οὕτω περισπᾶται ἐνίοτε ἀκαίρως ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου, ὅστις ὑποβάλλεται εἰς ἐξαιρετικὸν κόπον προσπαθῶν νὰ διακρίνῃ τὰ χρησιμώτερα καὶ ἀναγκαῖα τῶν ὀλιγώτερον χρησίμων. Διαισθανόμενος τοῦτο ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖται ἐν τῇ πρώτῃ σημείωσει (σ. 7), διότι εὐρέθῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ περιστείλῃ τὴν ὕλην τῆς μελέτης εἰς τὰ ὅρια διαλέξεως καὶ νὰ παραπέμψῃ εἰς τὰς πολυαρίθμους ὑποσημειώσεις καὶ τὰ δύο παραρτήματα « πολλοὺς συλλογισμοὺς, οὓς ἔνεκα διεσπάσθη πῶς τὸ περιεχόμενον, προέκυψαν δ' ἀναγκαίως καὶ τινες παλιλλογίαι. Ὁ ἀναγνώστης παρακαλεῖται νὰ συγχωρήσῃ τοῦτο ».

Τελευταῖον ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἀνέγων μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐχαριστήσεως τὸ περισπούδαστον ἔργον, οὗ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συνιστῶ παντὶ τῷ ἔχοντι διαφέρον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ πολυθρύλητον ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτοσβλάχων, ὅπερ θ' ἀπασχολήσῃ ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλους συγγραφεῖς ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Κ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ

Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας (1796 - 1832). Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 1. Θεσσαλονίκη 1940. Σελ. ιε' + 297.

Τὸ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βραβευθὲν τοῦτο ἔργον τοῦ κ. Ἰωάννου Βασδραβέλλη εἶναι ἡ πρώτη συστηματικὴ μελέτη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, μὲ τὸ ὅποῖον ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καταγίνεται. Ὁ κ. Βασδραβέλλης εἰργάσθη μὲ εὐσυνειδησίαν, ἀγάπην καὶ ἐνθουσιασμόν, ἔλαβε δὲ ὑπ' ὄψιν του ὅλας τὰς εἰς αὐτὸν προσιτὰς ἐκδεδομένας καὶ μὴ ἱστορικὰς πηγὰς καὶ τὰ σχετικὰ βοηθήματα.

Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ἐξετάζει δι' ὀλίγων τὴν ὁργάνωσιν καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν ὁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν εἶχον ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας αἱ παροικίαι τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Αὐστρίαν, Οὐγγαρίαν καὶ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας. Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον πραγματεύεται τὴν δρᾶσιν τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα μέχρι τῶν παραμονῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰ ἄλλα κεφάλαια (Β' - ΣΤ'), ὑπὸ τύπον βιογραφικῶν τῶν κυριωτέρων Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ἀφηγεῖται ἱστορικὰ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, τοῦ Βερμίου, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν «εἰς τὴν πέραν τοῦ Ὀλύμπου Ἑλλάδα» μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστασεως ἐν Μακεδονίᾳ. 42 παρατιθέμενα ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε ἔγγρα-